

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate 9 (2019)

ISSN 2082-0917

DOI 10.24917/20820917.9.8

Beata Kuźniarowska

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID 0000-0002-5773-2734

Wiktymologia – charakterystyka ofiar przestępstw

Wstęp

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie podatności wiktymologicznej jednostek wyodrębnionych w wybranych typologiach. Wiktymologia jest dziedziną nauki, której celem jest poszerzanie dotychczasowej wiedzy na temat społecznych mechanizmów przestępczości, a także tego, jakie konkretne zachowania zwiększają prawdopodobieństwo zaistnienia przestępstwa i jakie zachowania powodują to, iż jednostka bezwiednie może stać się ofiarą. Wiktymologia wychodzi z założenia, iż ofiara nie jest w stu procentach biernym podmiotem podczas przestępstwa, lecz stanowi przypadkowy punkt odniesienia dla przestępcy. Zatem problemem badawczym niniejszego artykułu jest to kto najczęściej staje się ofiarą przestępstwa i dlaczego.

Wiktymologia jako nauka

Wiktymologia jest nauką zajmującą się problematyką ofiar przestępstw. Nauka ta stanowi odłam kryminologii. Pojęcie to wywodzi się z języka łacińskiego od słów *victima* – ofiara, *logos* – nauka¹. Terminem wiktymologia najczęściej nazywa się dyscyplinę zajmującą się badaniem zachowań ofiary i roli jaką posiada w jego genezie².

Jak zauważył sam Arystoteles najczęściej ofiarami przestępstw są osoby, które mają to czego innym aktualnie brakuje, czy to dla zaspokojenia potrzeb, bądź dla zbytku, czy też dla przyjemności zmysłów³.

Zdaniem A. Karmen nauką jaką jest wiktymologia, nie skupia się tylko na roli ofiary w zaistnieniu przestępstwa, ale także zajmuje się jej przyszłością, kiedy to będzie musiała poradzić sobie z problemami emocjonalnymi związanymi ze złożeniem doniesienia na sprawcę, podczas samego przebiegu procesu, czy też poradzenie sobie z własnym wizerunkiem w kontekście doznanych szkód⁴

¹ E. Bieńkowska, *Wiktymologia. Zarys wykładu*, Zrzeszenia Prawników Polskich, Warszawa 2000, s. 79.

² B. Hołyst, *Kryminologia*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1979, s. 25.

³ Arystoteles, *Retoryka-Poetyka*, wyd. PWN, Warszawa 1988.

⁴ A. Karmen, *Crime Victims: An Introduction to Victimology*, Pacific Grove 1990, s. 336

Wiktymologia powstała jako rezultat badań kryminologicznych dotyczących przestępstwa oraz jego sprawcy. Początkowo podczas badań nad przestępczością przyjmowano, iż jedynie osoba sprawcy jest stroną aktywną podczas przestępstwa, z kolei ofiara stanowi tylko stronę pasywną. Jednakże postępujący rozwój badań kryminologicznych spowodował powstanie pewnych wątpliwości odnośnie tego, czy ofiara jest rzeczywiście jedynie stroną pasywną podczas przestępstwa. Takie rozważania przyczyniły się do zainicjonowania badań nad rolą ofiary w przestępstwie. Na podstawie badań udało się ustalić, iż ofiara może oddziaływać zarówno na powzięcie zamiaru przestępczego, jak i na realizację zamiaru przestępczego. Ponadto stwierdzono, iż ofiara również może pełnić rolę aktywną w stopniu *rozmaitym* podczas przestępstwa. Zatem przedmiotem wiktymologii jest nie tylko rola ofiary w genezie przestępstwa, ale także potencjał wiktymogenny, typologia ofiar, rodzaje zagrożeń, zwalczanie zagrożeń a także prawa ofiar przestępstw⁵.

Zatem wiktymologia jest to zarówno samodzielna dyscyplina naukowa zajmująca się problemem społecznego aparatu stawiania się ofiarą, jak i zajmuje się badaniem mechanizmu wiktyimizacji, czyli zostania ofiarą przestępstw kryminalnych i tworząca metody zwalczające wiktyimizację, bądź ją osłabiające. Zadaniem wiktymologii jest zatem między innymi poszerzanie wiedzy wśród społeczeństwa na temat mechanizmów przestępczości, kreowanie wśród jednostek świadomości tego, jak dane zachowania często bezwiednie sprzyjają zaistnieniu przestępstwa i prowokują do zachowań przestępczych⁶. Według założeń wiktymologii ofiara nie jest zupełnie bierna podczas przestępstwa, zatem nie stanowi w jego mechanizmie powstawania zupełnie przypadkowego punktu odniesienia. Kluczowe, zatem staje się pytanie jakie osoby i dlaczego są najczęściej ofiarami podczas przestępstwa⁷. Jak podaje E. Bieńkowska wiktyimizacja dotyczy charakterystyki socjodemograficznej, która w znacznym stopniu decyduje o skali zagrożenia przestępstwem, a zatem zostania jego ofiarą⁸.

Problematyka jaką zajmuje się wiktymologia jest zatem bardzo zawiła a relacje pomiędzy ofiarą a przestępcą są skomplikowane i trudne do analizy. Aby jednak usystematyzować obszar zainteresowania tej dziedziny nauki w piśmiennictwie występuje jej podział na zadania ogólne oraz szczegółowe. Jak podaje B. Hołyst do zadań ogólnych wiktymologii należą: rozpoznawanie sytuacji jej interpretacja, zapobieganie zjawiskom negatywnym oraz tworzenie sytuacji pozytywnych. Natomiast do zadań szczegółowych należą: kształcenie społeczne dotyczące relacji społecznych, własnego miejsca w społeczeństwie, brania odpowiedzialności za zachowania nieostrożne i prowokacyjne, zabezpieczenia samego siebie przed byciem ofiarą, a dodatkowo wspieranie ofiar aby w jak najkrótszym czasie były ponownie zdolne

⁵ M. Kuć, *Wiktymologia*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 2.

⁶ A. Opar, T. Piątek, *Edukacja z zakresu tik a problem witalizacji człowieka doby społeczeństwa informacyjnego*, Dydaktyka Informatyki 2017, nr 12, s. 58.

⁷ Ibidem.

⁸ E. Bieńkowska E., *Osoby starsze grupą o podwyższonym stopniu ryzyka wiktyimizacji*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 1999, nr 1, s. 111.

do życia w społeczeństwie oraz psychoterapia i socjoterapia jednostek szczególnie podatnych na zostanie ofiarą⁹.

Wiktymologia zajmuje się również oprócz zadań wymienionych powyżej przewidywaniem niebezpieczeństwa w poszczególnych kategoriach demograficznych. Czyli określa niebezpieczeństw jakie są związane z wiekiem, płcią, wyglądem zewnętrznym, statusem ekonomicznym oraz stylem życia, czyli cech które mogą posiadać w sobie potencjał wiktyimizacyjny. Dodatkowo wiktymologię można także rozpatrywać z punktu poznawczego, praktycznego oraz metodologicznego¹⁰.

Teoretyczny oraz praktyczny kierunek badań wiktymologii występował już od samego początku jej powstania. Priorytetem tej nauki było więc osiągnięcie praktycznych celów. Powstały wówczas nurt tzw. wiktymologii praktycznej dążył do zagwarantowania ofiarom przestępstw lepszego systemu ochrony prawnej. Starano się także utworzyć państwowe systemy kompensacyjne żądające sprawiedliwości dla ofiar przestępstw. Było to jednak tylko kontynuowanie wcześniejszego nurtu dla jednostek pokrzywdzonych w przestępstwie. Występująca publicyzacja ścigania karnego była jednak w dalszym ciągu powiązana z ciężarem leżącym na państwie, które dotyczyło obowiązku zagwarantowania w rozmaity sposób zrekompensowania szkody, która była rezultatem przestępstwa¹¹.

W następnej fazie rozwoju wiktymologii praktycznej starano się aby nauka ta poszerzyła swój zakres działań w kwestii pomocy ofiarom. Jednakże wystąpiły wówczas liczne trudności praktyczne takie jak sposób doboru oraz zakres świadczonej pomocy a także środki konieczne na jej udzielenie. Aczkolwiek największe problemy występowały podczas rozpoznania potrzeb ofiar przestępstw, gdyż bardzo trudno jest potrzeby te poznać i zrozumieć. Każdy człowiek inaczej radzi sobie z byciem ofiarą, ponadto samo przestępstwo może odciskać różne piętna przez co potrzeby ofiar są bardzo różne począwszy od pomocy natury psychicznej czy społecznej a kończąc na materialnej¹².

Ponadto nie sposób nie wspomnieć o dyscyplinie jaką jest wiktymologia okresu dziecięcego. Dziedziną tą zajmował się m.in. D. Finkelhor, który dużo wniósł do tej nauki. Był on także twórcą wiktymologii rozwojowej, której głównym celem było analizowanie procesów wiktyimizacji w różnych fazach dzieciństwa oraz dorastania. Skala zagrożeń życia, zdrowia i bezpieczeństwa dzieci stanowiło podstawę tej problematyki. Ponadto był on zdania, iż badane grupy dzieci są bardziej zagrożone wiktyimizacją aniżeli osoby dorosłe¹³.

⁹ B. Hołyst, *Wiktymologia*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2006, s. 37–39.

¹⁰ Ibidem, s. 40.

¹¹ L. Falandysz, *Kierunki rozwoju badań wiktymologicznych*, [w:] *Przestępczość na świecie*, t. IX, Instytut Problematyki Przestępczości, Warszawa 1977, s. 74.

¹² B. Gronowska, *Światowe tendencje w zakresie pomocy dla ofiar przestępstw*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 1986, z. 4, s. 90.

¹³ D. Finkelhor, *Developmental Victimization: The Comprehensive study of Childhood Victimization* 2007.

Podatność wiktymologiczna

Jak zostało już wcześniej podkreślane, wiktymologia odrzuca założenie, iż ofiara pełni wyłącznie rolę bierną podczas przestępstwa, więc nie wpływa w żaden sposób na jego powstawanie i jest całkowicie obojętna dla przestępcy. Związku z tym H. von Hentig zaczął rozważać to dlaczego niektóre osoby stają się ofiarą przestępstw częściej niż inne¹⁴. Jak wynika z prowadzonych badań empirycznych osoby, które częściej zostają ofiarą napadu zazwyczaj nie wyróżniają się w żaden widoczny sposób od reszty społeczeństwa i są one wybierane wśród reszty osób przez napastnika w sposób spontaniczny¹⁵.

H. von Hentig zwracał także uwagę na funkcję ofiary jaka wywołuje dane przestępstwo, czyli na skupieniu się na celach praktycznych. Pozwoliłoby to, jego zdaniem na zgłębienie informacji o wzajemnych relacjach pomiędzy sprawcą a ofiarą, a dodatkowo stworzyłyby nowe możliwości w ujawnianiu i poszukiwaniu przestępcy oraz w zwalczaniu przestępstw¹⁶.

Najczęściej w piśmiennictwie występuje trójpodział wiktymologii, w zależności od cech kryterialnych. Pierwszy podział koncentruje się na osobistych cechach ofiar przestępstw, drugi na udziale ofiar w genezie przestępstw a trzeci zarówno na cechach indywidualnych ofiar, jak i na ich roli w zaistnieniu przestępstwa¹⁷.

Typologia pierwsza została stworzona na podstawie badań von Hentiga, który analizował przypadki zabójstw i na ich podstawie wyróżnił trzy rodzaje osobowości jednostek, które najczęściej stawały się ich ofiarami, tj.:

- typ depresyjny – jednostka cechująca się takim typem osobowości bardzo często nieświadomie przez swoje zachowanie pokazuje własną słabość, brak zdolności do obrony, ponadto izoluje się ona od reszty społeczeństwa przez co jest samotna i ma mniejsze szanse otrzymania pomocy w razie napadu,
- jednostki żądne zysku – osoby takie charakteryzują się chciwością, chcą za wszelką cenę zgromadzić jak największą ilość dóbr materialnych, nie doceniają tego co mają, nie respektują społecznych norm zatem często stają się ofiarami osób o takim samym charakterze jak one;
- dręczyciele – są to osoby agresywne, które pastwią się nad słabszymi, poprzez własne zachowanie wywołują u innych agresję a tym samym własną wiktymizację¹⁸.

Cechy jednostek ukazane powyżej w znacznym stopniu zwiększają prawdopodobieństwo stania się ofiarą. Co istotne zostały wskazane bardzo odmienne cechy charakteryzujące jednostki, takie jak osamotnienie, słabość, żądza zysku, brak respektowania norm czy agresywność. Zatem można stwierdzić, iż ofiarami często są osoby cechujące się brakiem równowagi w życiu, u których jedna z cech znacznie

¹⁴ B. Hołyst, *Psychologia kryminalistyczna*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2006, s. 682.

¹⁵ N. Mirska, *Podatność wiktyimizacyjna a samoocena i optymizm*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka”, 2009, nr 1–2, s. 138.

¹⁶ H. von Hentig, *The Criminal and his Victim. Studies in Sociobiology of Crime*, New Heaven 1948.

¹⁷ B. Hołyst, *Psychologia kryminalistyczna...*, s. 683.

¹⁸ Ibidem.

przeważa, przez co osoby takie mogą nie myśleć w sposób racjonalny, gdyż są zamknięte w swoich przekonaniach.

Ponadto von Hentig poddając analizie ofiary oszustw wskazał kolejne trzy typy charakteru cechujące się dużą podatnością wiktyimizacyjną, tj.¹⁹:

- osoba rozpustna – nieustannie dąży do zaspokajania wszystkich swoich potrzeb, najczęściej poprzez niekonwencjonalne sposoby, które są społecznie nieakceptowalne, dodatkowo osoba taka nie przestrzega żadnych norm etycznych ani moralnych, często wpłtuje się w niebezpieczne sytuacje, przez co może zostać sama ofiarą przestępstw;
- osoba samotna bądź zawiedziona uczuciowo – jednostki takie cechują się nadmierną ufnością i łatwowiernością, nie potrafią krytycznie myśleć, przez co można je w prosty sposób oszukać;
- osoba pozostawiona w sytuacji bez wyjścia – wskazał tutaj należy m.in. hazardzistów, którzy często prowadzą nielegalne interesy z niebezpiecznymi osobami, przez co mogą zostać ofiarą rozboju, oszustwa czy innych przestępstw.

Również i przy tym podziale widać, iż wskazane typy osób nie potrafią racjonalnie podchodzić do sytuacji w jakiej się znalazły. Są albo żądne za wszelką cenę zysku, albo też nazbyt zamknięte w swoim świecie lub też posiadają problemy których nie potrafią rozwiązać samodzielnie.

Opierając się o typologię von Hentiga, również Ellenberger, wskazał na trzy typy osobowości najbardziej podatne na zostanie ofiarą. Są to jednostki posiadające²⁰:

- skłonności masochistyczne – są to osoby z predyspozycjami do cierpienia, które szukają sposobu na jego odczuwanie;
- „syndrom Abla” – są to najczęściej osoby majątne, którym towarzyszy poczucie winy z racji osiągniętego sukcesu i starają się one wyrównywać występujące niesprawiedliwości społeczne;
- apatia/zniechęcenie do życia – osoby takie nieświadomie dają znać, iż są słabe, bezbronne i swoim zachowaniem prowokują do zastania ofiarą.

Druga typologia natomiast skupia się na udziale ofiary w rodowodzie przestępstwa. Stephen Schafer, wprowadził w badaniach wiktymologicznych brak ograniczeń co do relacji pomiędzy przestępcą a podatną na wiktyimizację ofiarą. Przez co miało miejsce przesunięcie akcentów pochodzących z interakcji pomiędzy przestępcą a ofiarą na kontekst społeczny wiktyimizacji a także na jej przesłanki występujące w polityce państwa, która często nie dba o ochronę praw człowieka, nieskutecznie przeciwdziała zjawiskom deprywacji wzmagając proces wiktyimizacji. Zatem Schafer wskazał na typologię ofiar przestępstw uwzględniając ich udział w ich źródłach²¹:

- ofiary przypadkowe – ofiara w żaden sposób nie prowokuje poprzez swoje zachowanie działania przestępczego, a całą odpowiedzialność ponosi wyłącznie sprawca;

¹⁹ A. Opar, *Podatność wiktyimizacyjna – przesłanki i formy przeciwdziałania wiktyimizacji*, „Rozprawy Społeczne” 2016, t. X, nr 2, s.25.

²⁰ Ibidem.

²¹ S. Schafer, *The Victim and His Criminal. A Study in Functional Responsibility*, New York 1968.

- ofiary prowokujące – w tej sytuacji osoba poprzez swoje zachowanie zachęca przestępcę do czynu zabronionego;
- ofiary bezmyślne – są to osoby które nieprzestrzegające podstawowych zasad bezpieczeństwa bądź przez brak wyobraźni lub poprzez brak świadomości występujących zagrożeń,
- ofiary słabe psychofizycznie – to osoby posiadające słabą konstrukcję fizyczną bądź psychiczną przez co nieświadomie zachęcają do ataku na siebie;
- ofiary słabe społecznie, najczęściej mniejszości narodowe, jednostki zdeprawowane, wykluczone społecznie, dzieci bądź osoby starsze;
- ofiary autodestrukcji – są to jednostki które posiadają predyspozycje do zachowań ryzykownych przez co same ponoszą odpowiedzialność za swoją wiktyimizację.

Powyższa typologia ukazuje to jak wiele czynników może wpłynąć na stanie się ofiarą. Może to być zarówno czysty przypadek znalezienia się w danym czasie w konkretnym miejscu, jak i prowokujący styl życia który może zachęcać inne osoby do popełnienia przestępstwa. Może to być zachowanie bezmyślne i nieodpowiedzialne jednostki, które wywoła jej wiktyimizację. Występują również pewne predyspozycje i przyzwyczajenia, które mogą zwiększyć szansą stania się ofiarą jak chociażby zachowania ryzykowne i niebezpieczne.

Ważną rolę odgrywa tutaj także wiek potencjalnej ofiary, co zauważył H. von Hentig i opisał w swojej książce *The Criminal and his Victim. Studies in the Sociobiology of Crime*. Jego zdaniem wiek stanowi ważny czynnik którym kierują się przestępcy podczas wyboru swojej ofiary. Ponadto jest to czynnik charakterystyki socjodemograficznej, który w znacznym stopniu przesądza o ryzyku zagrożenia przestępstwem. Autor ten wskazywał zarówno na osoby młode jak i stare. Porównywał on takie osoby do zwierząt pisząc, iż najsłabsze jednostki najczęściej stają się ofiarą innych. Zarówno osoby młode jak i starsze są jego zdaniem słabe fizycznie, ponadto mogą być także słabsze umysłowo lub należeć to tzw. słabej płci. Ich słabość może się ukazywać w za dużym nasileniu potrzeb witalnych, które wytwarzają osłabienie mechanizmów ostrożności²². Słabość jednostek a także ich nieostrożność powoduje, iż zwiększa się ich atrakcyjność w oczach sprawców, którzy szukają osób które nie będą się bronić i bez większego problemu dadzą się skrzywdzić.

Ostatnim rodzajem są typologie mieszane, które skupiają się zarówno na cechach osobistych ofiar, jak i na roli jaką pełnią w genezie przestępstwa. Do takich czynników podatności wiktyimizacyjnej należy²³:

- predestynacja – posiadanie przez jednostkę cech oraz predyspozycji które przyczyniają się do podatności wiktymologicznej. Wskazać tutaj należy np. na charakter zawiniony czyli w pełni świadome zachowania które prowokują agresję ze strony osób trzecich jak i charakter niezawiniony czyli np. mieszkanie w niebezpiecznej okolicy;
- nieostrożność – cecha ta może być mniej lub bardziej świadoma, powodująca wnikanie w sytuacje które zwiększają prawdopodobieństwo stania się ofiarą,

²² E. Bieńkowska, *Osoby starsze grupą...*, s. 111.

²³ B. Hołyst, *Psychologia kryminalistyczna...*, s. 698–702.

- prowokacja – są to zachowania jednostki, które prowokują osoby trzecie do dokonania przestępstwa poprzez przykładowo manifestowanie swojej zamożności;
- uciążliwość bądź niewygodność ofiary dla otoczenia – są to często osoby powiązane z osobą popełniającą przestępstwo, która chce te relacje przerwać z przyczyn uciążliwości ofiary.

Zdaniem B. Mendelsohna powinno się poddawać ocenie zachowanie ofiary podczas analizy przestępstwa pod kątem jej potencjalnej „winy” w powstaniu wydarzenia przestępnego. Podczas oceniania stopnia w jakim ofiara mogła przyczynić się do przestępstwa posługiwał się przypisaniem poszczególnej jednostki do różnych grup, zaczynając od: „ofiary zupełnie niewinnych”, a kończąc na: „ofiarach najbardziej lub wyłącznie winnych”. Typologia ta posiadała wymowę bardzo moralizatorską, przez co nie każdy zgadzał się z taką kwalifikacją²⁴.

Na gruncie polskiej wiktymologii powstała typologia autorstwa Z. Marka i J. Widackiego, którzy na podstawie swoich badań dotyczących ofiar gwałtów wskazywali na występowanie takich kategorii ofiar jak: ofiary przypadkowe, ofiary nieświadomie prowokujące sprawcę bądź nieświadomie pomagające mu poprzez swoje zachowanie w realizacji przestępstwa, a także ofiary, które świadomie prowokujące sprawcę lub sprawców i pomagają im swoim zachowaniem w realizacji danego przestępstwa. Umieścili oni na początku osoby które zostały napadnięte i zgwałcone zazwyczaj przez jednego, nieznanego delikwenta. Do kolejnej grupy zaliczali jednostki, które najczęściej nie miały doświadczeń seksualnych przez co mogły robić wrażenie, iż same chcą zbliżenia. W następnej grupie znajdowały się osoby które miały już duże doświadczenie seksualne, które wyraziły zgodę na rozmaite czułości, lecz nie zgodziły się na odbycie stosunku²⁵.

Z kolei M.C. Sengstock i J. Liang, utworzyli trzy modele różnych typów przestępstw tj.: model „ofiary przyspieszającej”; model konfliktu, model „ofiary dostępnej”. Model pierwszy opisuje sytuację w której ofiara rzeczywiście „popycha” przestępcę do dokonania czynu przestępczego, gdyż jej zachowania w większym lub mniejszym stopniu stanowią katalizator działania ponieważ doprowadzają kogoś do działań przeciwstawnych im przez dokonanie przestępstwa. W kolejnym modelu konfliktu zarówno ofiara jak i przestępca są ze sobą w interakcji społecznej która trwa przez dłuższy okres czasu, co istotne w tym czasie podczas interakcji dochodzi do popełnienia przestępstwa, dokonanego przez zarówno jedną jak i drugą stronę interakcji. Innymi słowy w modelu tym występuje często zmiana ról przez co jedna osoba jest zarówno ofiarą jak i przestępcą. Z kolei trzeci model „ofiary dostępnej” dotyczy nie tylko samej ofiary, ale i przestępcy, gdyż mogą oni być zaangażowani lub nie być w interakcje trwającą dłuższy okres czasu. Ofiara może nieświadomie poprzez swoje zachowanie kusić sprawcę do dokonania przestępstwa, przykładowo osoby mieszkające po sąsiedzku mogą zauważyć u siebie nabycie nowych dóbr które

²⁴ L. Zedner, *Victims*, [w:] *The Oxford Handbook of Criminology*, M. Maguire, R. Morgan, R. Reiner, Oxford 2002, s. 420.

²⁵ Z. Marek, J. Widacki, *Wiktymologia zgwałcenia*, „Przegląd Lekarski” 1974, t. 31, nr 5, s. 580–581.

mogą zostać skradzione. Co ważne w tym przypadku ofiara nie jest świadoma ani w żaden sposób nie chce prowokować innych do popełnienia czynu zabronionego²⁶.

Wskazać można również za M.J. Hindelang, M.R. Gottfredson i J. Garofalo na występowanie związku wiktyimizacji ze stylem życia. Według nich szansa zastania ofiarą jest bezpośrednio powiązana z ilością czasu spędzanego w miejscu publicznym przez daną osobę, w szczególności w nocy. Ponadto przebywanie w miejscach publicznych jest zależne w dużej mierze od posiadanego stylu życia, a co się z tym wiąże posiadane przez jednostki kontakty oraz interakcje są różne w zależności od posiadanego stylu życia. To czy dana osoba zostanie ofiarą zależne jest od tego w jak dużym stopniu charakteryzują ją cechy demograficzne takie same, jakie cechują osoby naruszające prawo. Ponadto czas jaki jednostka spędza z osobami niespokrewnionymi również ma wpływ na wiktyimizację i posiadany styl życia. Szansa zastania ofiarą powiększa się wraz ze wzrostem czasu jaki się spędza z osobami obcymi²⁷.

W XXI wieku prawdopodobieństwo zastania ofiarą jest większe aniżeli w poprzednich latach za sprawą internetu. Zatem powstał nowy termin e-przestępstwa. Osobami, które w największym stopniu mogą zostać ofiarą takiego typu przestępstwa są zazwyczaj osoby młode, dzieci lub osoby w podeszłym wieku. U tych osób wiedza informatyczna jest często nieadekwatna do szybko postępującego rozwoju technik telekomunikacyjnych jak i do poziomu rozwoju całego społeczeństwa informacyjnego i niebezpieczeństw z tym związanych. Rozwój najnowszych technologii powoduje powstawanie nowych problemów na każdym poziomie rozwoju społecznego. Powstałe zagrożenia stanowią przeszkody w poprawnym działaniu jednostki bądź występują jako patologie społeczne, które opierają się na nowych technologiach aby wytwarzać zagrożenie dla dobra innych. Związku z czym pojawiają się wciąż nowe zagrożenia przy jednoczesnym pozostawianiu starych zagrożeń zaznaczyć trzeba więc, że powstawanie nowych patologii nie likwiduje starych. Zwiększa się ogólna liczba patologii, przekształcają się także jej formy z postaci tradycyjnej do nowoczesnej, przykładowo agresja początkowo przybierała jedynie postać fizyczną, następnie psychiczną a obecnie również i cyfrową. Przemoc może występować w postaci zarówno pośredniej, czynnej jak i biernej²⁸.

Zakończenie

Reasumując można stwierdzić, iż to czy dana osoba stanie się ofiarą przestępstwa czy też nie zależy od bardzo różnych czynników. Czynniki te mogą być zarówno niezależne od jednostki jak jej wiek, płeć czy posiadane choroby jak i zależne pod warunkiem, iż osoba jest ich świadoma. Niektóre osoby nie zdają sobie sprawy, iż poprzez swoje zachowanie mogą same wywołać własną wiktyimizację poprzez chociażby zbyt jawne obchodzenie się z własną zamożnością czy też zachowania celowo ryzykowne. Ponadto osoby osamotnione, słabe i bezbronne są idealne dla sprawców, którzy chcą w łatwy i szybki sposób zdobyć określone cele, zatem osoby które nie będą stawiać oporu są dla nich najodpowiedniejsze. Ponadto duże

²⁶ B. Hołyst, *Psychologia kryminalistyczna...*, s. 113.

²⁷ Ibidem, s. 114.

²⁸ A Opar, T. Piątek, *Edukacja z zakresu tik...*, s. 59.

znaczenie ma także styl życia, osoby uwikłane w niejasne interesy, zadające się z podejrzаныmi osobami czy też takie które same łamią prawo dla szybkiego zdobycia określonych korzyści mogą stać się ofiarą przestępstwa. Jednakże występują i takie sytuacje w których to ofiara w żaden sposób nie prowokowała własnej wiktyimizacji lecz znalazła się w nieodpowiednim miejscu o nieodpowiedniej porze. Takie sytuacje mają miejsce kiedy sprawca działa spontanicznie i nie ma czasu bądź możliwości na dobór najodpowiedniejszej dla siebie ofiary. Jednak w pozostałych sytuacjach jednostka poprzez posiadane przez siebie cechy bądź sposób zachowania można w znacznym stopniu oddziaływać na to czy stanie się ofiarą przestępstwa czy też nie.

Bibliografia

- Arystoteles, *Retoryka-Poetyka*, wyd. PWN, Warszawa 1988.
- Bieńkowska E., *Osoby starsze grupą o podwyższonym stopniu ryzyka wiktyimizacji*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, nr 1/1999.
- Bieńkowska E., *Wiktymologia. Zarys wykładu*, Zrzeszenia Prawników Polskich, Warszawa 2000.
- Falandysz L., *Kierunki rozwoju badań wiktymologicznych*, [w:] *Przestępczość na świecie*, t. IX, Instytut Problematyki Przestępczości, Warszawa 1977.
- Finkelhor D., *Developmental Victimology: The Comprehensive study of Childhood Victimization* 2007.
- Gronowska B., *Światowe tendencje w zakresie pomocy dla ofiar przestępstw*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 1986, z. 4.
- Henting H., *The Criminal and his Victim. Studies in Sociobiology of Crime*, New Heaven 1948.
- Hołyst B., *Kryminologia*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1979.
- Hołyst B., *Psychologia kryminalistyczna*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2006.
- Hołyst B., *Wiktymologia*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2006.
- Karmen A., *Crime Victims: An Introduction to Victimology*, Pacific Grove 1990, s. 336
- Kuć M., *Wiktymologia*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010.
- Marek Z., Widacki J., *Wiktymologia zgwałcenia*, „Przegląd Lekarski” 1974, t. 31, nr 5, s. 580–581.
- Mirska N., *Podatność wiktyimizacyjna a samoocena i optymizm*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka”, 2009, nr 1–2.
- Opar A., Piątek T., *Edukacja z zakresu tik a problem witalizacji człowieka doby społeczeństwa informacyjnego*, „Dydaktyka Informatyki” 2017, nr 12.
- Opar A., *Podatność wiktyimizacyjna – przesłanki i formy przeciwdziałania wiktyimizacji*, „Rozprawy Społeczne” 2016, t. X, nr 2.
- Schafer S., *The Victim and His Criminal. A Study in Functional Responsibility*, New York 1968.
- Zedner L., *Victims*, The Oxford Handbook of Criminology, M. Maguire, R. Morgan, R. Reiner, Oxford 2002, s. 420.

Wikteology – characteristics of victims of crimes

Abstract

Criminology as a field of science from the beginning of its existence dealt with the criminal and institutions that deal with crime prevention. However, at the end of the 1940s, this science has begun to conduct research on victims of crimes. On the basis of the conducted research, it was noted that the relationship between the criminal and the victim does not proceed as initially assumed on the principle of a passive victim – an active criminal. It was noticed that there are cases in which an individual can both expect an attack and take in it unconsciously an active participation, through his behavior that may encourage the offender to do criminal offense. In addition, demographic characteristics, behavior and the character of a person may affect the probability of becoming a victim, because the perpetrators most often choose vulnerable people who will not be able to defend themselves.

Słowa kluczowe: przestępca, ofiara, kryminalistyka, wiktymologia, czyn zabroniony

Key words: criminal, victim, forensics, victimology, criminal offense

Beata Kuźniarowska

Absolwentka socjologii, kulturoznawstwa i archeologii, doktorantka w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Rzeszowskiego, e-mail: beata.kuzniarowska@gmail.com